

**Тропеїчні засоби в епістолярію Б.Грінченка
(на матеріалі листів до Т.Зіньківського)**

У статті з'ясовано особливості мови та специфіку вживання тропеїчних засобів епістолярію Б.Грінченка на матеріалі листування з Т.Зіньківським.

Ключові слова: епістолярій, лист, тропи, порівняння, епітет, метафора, метонімія.

Ключевые слова: эпистолярий, письмо, тропы, сравнение, эпитет, метафора, метонимия.

Key words: epistolary, letter, trails, comparison, adjective, metaphor, metonymy.

Актуальним питанням сучасної літературознавчої науки є дослідження епістолярної спадщини митців слова, розгляд якої дає змогу краще зрозуміти внутрішній світ автора, поринути в епоху, осмислити проблеми суспільного та культурного життя. У своїх листах письменники, так само як і в художніх текстах, послуговуються різними тропеїчними засобами для підсилення емоційного та психологічного впливу на адресата. За визначенням відомого мовознавця В.Русанівського, троп – мовностилістичний зворот, що полягає у використанні слова або вислову у непрямому, переносному значенні [4, с.718]. Тропи, які автор вживає у своїх листах, є не випадком, а наслідком свідомого вибору, спеціального розрахунку з метою вплинути на читача, акцентувати увагу на окремому слові або фразі.

Вивченням особливостей листів письменників займалися Вашків Л., Гладкий В., Коцюбинська М., Мазоха Г., Святовець В., Скварцинська С., Шерех Ю., та інші.

Дослідженням творчості Б.Грінченка займалося чимало вчених, проте на сьогодні немає спеціального дослідження про тропеїчні засоби епістолярію письменника. Метою нашої статті є аналіз лінгвістичних засобів епістолярної спадщини Б.Грінченка. Предметом дослідження обрано листи до Т.Зінківського. На думку Ю.Шереха «Поетика епістолярного жанру не опрацьована. У загальній формі можемо собі уявити, що кожний лист виникає із співгри двох особистостей, автора і адресата» [6, с.48].

Епістолярій Б.Грінченка тісно пов'язаний не лише з його художньою творчістю, а й з його діяльністю як мовознавця, етнографа, фольклориста. Письменник листувався з багатьма видатними громадськими, культурними та літературними діячами: І.Франком, М.Драгомановим, М.Коцюбинським, О.Огоновським, Д.Яворницьким, В.Гнатюком, О.Кулішем, О.Кониським, М.Павликом, що позначилося на манері написання. Допомогала у виробленні стилю і дружина Марія Загірня. Не випадково В.Яременко, опублікувавши в журналі «Радуга» в 1963 році невідомі листи Б.Грінченка до рідних, зазначав, що І.Франко, П.Грабовський, Леся Українка хоча і критикували стиль листів письменника, проте ставились до них з повагою і зазначали, що стиль письма легкий та пересипаний різними поетичними засобами, які захоплюють глибиною проникнення думки, влучністю та дотепністю [2].

Листи Б.Грінченка містять у собі незначну кількість тропів, проте вони є досить влучними, виразними, дотепними, чіткими та емоційно-піднесеними. Тропеїчні засоби – елементи мистецької майстерності письменника, що зумовлюють розкриття можливостей його таланту, створюють неповторну своєрідність його епістолярного стилю.

Найчастіше зустрічаються в листах епітети, які призначені для підкреслення характерної риси, визначальної якості того предмета або явища, про які говориться у тексті. Використовуючи характерологічні,

посилювальні епітети Б.Грінченко передає свій емоційний стан і дає негативну оцінку тим подіям, які описує: «атмосфера у Херсоні нудна, тяжка, гнітюча» [1, с.64]; «якщо трапиться раб лінивий і лукавий, то почне ховати свій талант, дожидаючи слухного часу» [1, с.163]; «зазирнеш у нашу самотню хату – зробиш ти нам тим велике свято» [1, с.168]; «минають довгі, сумні, похмурі дні, такі тяжкі...» [1, с.168]; «страшні слова, а мусиш їх казати: у рідному краї живеш, як чужий» [1, с.168].

Описуючи літературне життя тогочасної України, митець вдається до використання своєрідної антитези, оригінально поєднуючи гіперболу та літоту: «а якби були десятки таких Певних, Левицьких, Мирних, Кропивницьких і навіть Старицьких, то лічили б ми наших прихильників і не десятками, а тисячами» [1, с.170]; «маємо Галичину, - мабуть, воно й відтіть щось до нас прилине – хоч крихточка добра» [1, с. 170].

Відзначаємо часте вживання в епістолярію Б.Грінченка метафор. Залежно від особливостей співвідношення зіставляваних предметів виділяють декілька типів метафор, які побудовані на заміщенні: живого живим, неживого неживим, неживого живим, живого неживим. У листах Б.Грінченка домінують метафори, які побудовані на заміщенні живого неживим: «готую на пожирання цензурі десятка з півтора балад та книжечки для народу» [1, с.94]; «смерть повива своїм крилом навкруги» [1, с.77]; «доля закинула мене до цієї пані» [с.90]; «давно вже голублю думку з тобою побачитись» [1, с.48]; «якщо цензура не з'їсть, то матимемо ми на той рік аж чотири українські альманахи» [1, с.73]; «одержав я твого листа з казкою: до 30 квітня блукав він по почті» [1, с.87]. Досить часто послуговується письменник метонімією належності, замінюючи назву предмета вказівкою на його творця: «у Харкові скінчився друком Квітка» [1, с.70]; «Квітку я теж читаю з великим задоволенням» [1,с.73].

Листування пов'язане, безперечно, з життєвим та творчим шляхом. Загально відомим є факт, що письменник займався збиранням

етнографічного та фольклорного матеріалу, тому цілком закономірним видається вживання автором у власних листах тропів, які походять з усної народної творчості. Найпоширенішим поетичним засобом, який використовується у фольклорі, є порівняння – троп, побудований на зіставленні предметів для художнього опису. У листах представлені короткі, лаконічні, описові непоширені порівняння: «живу, почуваю себе, як на ножах» [1, с.64], «жду, як манку, листів» [1, с.71]. Використовує письменник і порівняння апокрифічного походження. Так, у листі до Т.Зінківського від 26.01.88р. зазначено: «я усі свята товкся, як Марко в пеклі» [1, с.81]. Хоча більшість порівнянь непоширені, проте інколи автор подає розгорнуте пояснення: «Я живу так, неначе це який знелюднений острів, до якого тільки коли-не-коли заїздять люде й завозять листа та газету. Так жити дуже скрутно» [1, с.181]. Значна частина порівнянь взята з сільського життя. Так, у листі від 19.XII. 1887 р. зустрічаємо: «живу, як сорока на тину» [1, с.79]. Всі порівняння побудовані за допомогою сполучників *як*, *неначе*, тобто безсполучникові порівняння не використовуються. Сполучника *мов* автор вживає, перебуваючи у піднесеному стані, використовуючи при цьому нецензурну лексику, зокрема вульгаризми: «оце приїзди, бо здохну! Усі завзялись мовчати, нівідкіль ніякої звістки – хоч іди топись. І я, укупі з одним поетом, скажу: І все у самотині блукаю, мов падло» [1, с.196].

Збираючи етнографічні та фольклорні матеріали, Б.Грінченко разом з дружиною багато подорожували та спілкувалися з селянами різних регіонів України. Тому цілком логічним видається той факт, що епістолярій насичений просторічною лексикою та діалектизмами: «чи одібрав ти мого останнього листа в одмову на твій?» [1, с.38]; «він мусив добре зопсувати свою мову, живучи на чужині, не балакаючи, не читаючи і, здебільшого, не пишучи по-українській» [1, с.54]; «маю тепер змогу

одмовити тобі на все, про віщо ти пишеш. Уперед усього про байки» [1, с.91].

На особливу увагу заслуговують фразеологічні звороти, зокрема прислів'я та приказки адаптовані до нових обставин та подані в новому контексті. Прислів'я вживаються частіше: «не так ждалося, да так склалося» [1, с.70]; «я тепер і кажу: а по сій мові – бувай здоровий» [1, с.75]; «втік не втік, а побігти можна» [1, с.84]; «хто дбає, той і має» [1, с.110]. Інколи автор подає розгорнуте пояснення приказки з метою конкретизації та деталізації описуваного явища: «ласий кіт до ковбаси, та... Я б то й купив, та, як сказати по правді, не маю за що, - тим-то можу купувати книжки або дуже по дешевій ціні, або беручи у Гомолінського за свої рукописи» [1, с.187].

Мовна майстерність письменника виявляється у застосуванні цілого ряду тропів. Він робить це вміло, продумано та доцільно. Використовуючи різні тропи та емоціно-забарвлену лексику автор допомагає адресатові глибше зрозуміти свій внутрішній стан або драматизм зображуваної ситуації.

Література

1. «... Віддати зумієм себе батьківщині»: Листування Т. Зінківського з Б. Грінченком / Вступна стаття, упор., коментар С. С. Кіраля; передне слово А. Погрібного. – К.: Нью-Йорк, Київська правда, 2004. – 518 с.
2. Незвесные письма Б.Гринченка //Радуга. – 1963. - №12.- С. 158-167.
3. *Прокопович Ф.* Про риторичне мистецтво / Філософські твори: В 3т. – К.: Наукова думка, 1979. – Т.1. – С. 354-366.
4. *Святовец В.* Епістолярна спадщина Лесі Українки: Листи в контексті художньої творчості. – К.:Дніпро, 1981. – 183 с.
5. Skwarczynska Stefania. Teoria listu. – Lwow, 1937. – 373 s.
6. *Шерех Ю.* Третя сторожа: література, мистецтво, ідеології. – К.: Дніпро, 1993. – 347 с.

**// Українське мовознавство: [міжвідомчий наук. зб.]. – Вип. 39/1. –
Київ, 2009. – С.551 – 555.**